

**KRENTeg SAJRONE NOVEL SINDHEN PADMI ANGGITANE TULUS SETIYADI
(TINTINGAN PSIKOLOGI KAPRIBADEN LUDWIG KLAGES)**

IFA PRAVANTY PRAWANNINGTYAS

S-1 Pendhidhikan Bahasa lan Sastra Daerah, FBS, Unesa
ifaprawanningtyas@mhs.unesa.ac.id

Pembimbing

Prof. Dr. Hj. Darni, M.Hum

Dosen Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah

ABSTRAK

Novel *Sindhen Padmi* anggitane Tulus Setiyadi mujudake salah sawijine reription sastra ngenani kedadeyan sajrone panguripane manungsa. Novel iki nyritakake krenteg kang dinduweni dening paraga utama. Krenteg minangka pepenginan kang gedhe lan dinduweni saben manungsa kanggo nggayuh sawijine tujuwan kang wis cetha. Adhedasar andharan kasebut underan panliten iki yaiku (1) Kepriye struktur kapribaden paraga utama?, (2) Kepriye gambaran krentege paraga utama?, (3) Apa wae pepalang kang ana nalika paraga utama mujudake krenteg?, (4) Kepriye sipat paraga utama sajrone mujudake krenteg ing novel SP anggitane Tulus Setiyadi?. Panliten iki nduweni ancas kanggo (1) Ngandharake struktur kapribaden, (2) Ngandharake gambaran krenteg, (3) Ngandharake pepalang sajrone mujudake krenteg, (4) Ngandharake sipat paraga utama sajrone mujudake krenteg ing novel SP anggitane Tulus Setiyadi.

Panliten iki kalebu panliten dheskriptif kualitatif. Teknik pangumpulan dhata nggunakake teknik maca, nyathet lan studi pustaka. Dhata panliten iki arupa ukara kang laras lan trep karo underan panliten. Sumber dhata kang digunakake yaiku novel *Sindhen Padmi* anggitane Tulus Setiyadi. Tata cara pengolahe dhata yaiku diklumpukake, diklasifikasi banjur dianalisis. Teori kang digunakake yaiku psikologi kapribaden, mligine teori kapribaden Ludwig Klages,.

Asiling panliten iki kaperang dadi papat. Sepisan struktur kapribaden paraga utama ana telu, yaiku *temperamen sanguinis*, pangrasa, lan daya ekspresi. Gegambaran krenteg paraga utama sajrone novel diperang dadi telu yaiku, ngangkat drajate kaluwarga, dadi sindhen kondhang, lan ngolehake jatukrama kang mapan. Pepalang sajrone mujudake krenteg diperang dadi telu, yaiku kacingkrangan, pendhidhikan, lan wewadi. Sipat paraga utama sajrone mujudake krenteg diperang dadi papat, yaiku pamikiran optimis, kendel, lincah, lan greget.

Tembung wigati: *temperamen sanguinis*, krenteg lan kapribaden.

PURWAKA

Krenteg yaiku pepenginan utawa pangarep-arep kang gedhe kang dinduweni manungsa kanggo nggayuh sawijine tujuwan kang wis cetha. Saben-saben manungsa kang urip ing donya iki mesthi nduweni pepenginan kanggo ngowahi panguripane supaya luwih apik. Saka pepenginan kasebut manungsa bakal ngupaya kanggo mujudake apa kang dadi gegayuhane. Krenteg iki bisa tuwuh amarga anane panyurung sajrone dhiri manungsa. Panyurung kasebut arupa pepenginan kanggo muwasake kabutuhan-kabutuhan urip minangka kecenderungan kanggo nggowahi panguripan.

Faktor kang njalari tuwuhe krenteg ing satengahe urip bebrayan nduweni jinis kang maneka. Salah sawijine yaiku bisa saka faktor indhividu, ateges krenteg tuwuh saka tumindak utawa pilihane manungsa kanggo urip kang luwih apik, uga kanggo nggayuh sawijine pepenginan lan cita-cita kang kudu digayuh. Saka faktor kaluwarga, tegese saka tingkat ekonomi lan pendhidhikan kang cendhek, mula sawijine manungsa nduweni krenteg kanggo nggowahi nasib kaluwargane. Sakliyane iku uga ana faktor saka kahanan lingkungan arupa kabudayan, curese

kabudayan kang ana ing dhaerah kasebut uga bisa ndadekake sawijine manungsa nduweni krenteg kanggo nuwuhake lan ngrembakakake kabudayan kang ana.

Salah sawijine cara supaya manungsa bisa mujudake krentege kasebut yaiku kanthi cara ngupaya. Upaya kang disengkuyung dening sipat lan ketrampilan kang dinduweni saben manungsa. Lumantar sipat lan ketrampilan kasebut bakal nuwuhake tumindak kanggo ngrampungake prakara kang dialami, saengga bisa mujudake apa kang dadi krentege. Mligine kanggo pawongan kang nduweni tanggung jawab marang kaluwargane. Sipat kasebut kang njalari tuwuhe sawijine tumindak, saengga krenteg bisa kawujud. Senajan saben upaya bakal nemoni pepalang, nanging kahanan kasebut ora bakal nduweni pangaribawa kang gedhe tumrap manungsa kang wis nduweni krenteg.

Sesambungan karo bab iku cundhuk karo Endraswara (2008:78) kang ngandharake yen sastra minangka ekspresi panguripane manungsa kang ora uwal saka bebrayan. Manungsa lan panguripane minangka wewujudan saka mula bukane reription sastra. Kejaba kuwi karya sastra uga dideleng minangka fenomena psikologis

kang nampilake aspek-aspek kajiwan lumantar paraga arupa teks drama utawa prosa (Endraswara, 2008:96). Psikologi lan sastra nduweni sesambungan kang fungsional kanggo nyinaoni prakara kahanan kajiwane saben manungsa. Salah sawijine karya fiksi awujud novel basa Jawa kang nggambarake psikologi saka paragane yaiku novel *Sindhen Padmi* kang sabanjure bakal karingkes SP anggitane Tulus Setiyadi. Tulus Setiyadi ing kene nyoba menehi gegambaran ngenani sipat-sipat paraga kang nuwuhake upaya sajrone dhiri pribadine paraga utama.

Tulus Setiyadi minangka sastrawan Jawa lulusan Program Studi Teknologi Pangan lan Gizi ing Fakultas Teknologi Pertanian Universitas Widya Mataram Yogyakarta. Tulus Setiyadi uga nate nyoba sinau pedhalangan, sinau pedhalangan gagrak Mangkunegara, sinau pranatacara, lan pamedhar sabda, warga tari, paguyuban, lan organisasi-organisasi kang nggeluti marang sastra Jawa lan budaya Jawa. Tulus Setiyadi uga sawijine pangripta kang ndadekake kisah asmara lan budaya masyarakat Jawa dadi sawijine latar kanggo nulis novel, sakliyané iku novel saka Tulus iki nduweni latar panggonan ana ing padésan kang pancen akeh ditemoni ana ing wilayah Karasidenan Madiun.

Minangka sastrawan kang produktif, Tulus Setiyadi wis ngripta saperangan karya sastra kang nduweni maneka warna genre lan tema. Dene karya-karya kang nate ditulis kayata: *Dongeng Kancil Kanggo Bocah, Sangkrah* (antologi geguritan lan cerkak), *Sang Guru* (antologi cerkak), *Aris* (kumpulan cerkak), *Ledhek saka Ereng-erenge Gunung Wilis* (novel), *Udan ing Wanci Ketiga* (novel), *Lintang Kesaput ing Mega* (novel), *Serat Cipta Rasa* (antologi geguritan mawa aksara Jawa), *Menelusuri Jejak Tradisi Membangun Jati Dhiri* (esai), *Reroncen Kembang Garing* (novel). Kejaba kuwi ing taun 2017 sawijine novel kanthi irah-irahan *Ledhek saka Ereng-erenge Gunung Wilis* kang diripta dening Tulus uga pikantuk Anugrah Sutasoma Balai Bahasa Jawa Timur kanthi kategori *Karya Sastra Daerah Terbaik* taun 2017. Novel kasebut minangka siji saka 21 novel kang diripta dening Tulus Setiyadi.

Novel SP iki minangka novel kang nyritakake bab panguripane paraga utama kang kepengin dadi sindhen kondhang. Prakara-prakara kang dialami dening paraga utama ing novel kasebut nuduhake prakara babagan kahanan, sipat lan tumindak. Anane prakara kasebut ndadekake sipat krenteg tuwuh sajrone dhiri pribadi paraga utama ing novel SP kang ora bisa dielak. Paraga kang katon banget nuwuhake sipat lan temperamen sajrone novel SP iki yaiku ana ing paraga utama. Pepenginan kang kuwat kang disandhang dening paraga utama nuwuhake sipat ora gampang mundur, kang njalari anane tumindak.

Seangga paraga utama nglakokake upaya apa wae kang njalari krentege kasebut bisa kawujud.

Novel SP uga narik kawigaten ing perangan sipat lan perjuwangane paraga utama. Sipat lan perjuwangan paraga utama kang dicritakake ing novel kasebut bisa didadekake tuladha tumrap pamaca. Crita kang *inspiratif* kang bisa ngewenehi pangaribawa uga pasinaon tumrap pamaca. Cethane pamilihan novel SP jalaran ceritane akeh nggambarake kajiwan saka paraga-paraga ing jerone crita mligine paraga utama. Mula novel kasebut ditintangi nggunakake teori psikologi sastra, mligine psikologi kapribaden Ludwig Klages.

Psikologi asale saka tetembungan Yunani *psyche* kang ateges jiwa lan *logos* kang ateges ilmu miturut Athikson (sajrone Minderop, 2013:03). Dadi psikologi iki nduweni teges kang jembar, kang nyinaoni solah bawane manungsa. Dene psikologi lan sastra nduweni sesambungan kang fungsional yaiku padha-padha nyinaoni kahanan kajiwane wong liya, pambédane yaiku yen psikologi ana ing kasunyatan, lan sastra asipat imajinatif (Endraswara, 2008:97). Mula saka iku, banjur ana ilmu psikologi sastra. Paraga lan solah bawane kang bakal dadi punjere panliten psikologi sastra.

Sejatine psikologi kapribaden punjere saka psikoanalisis Sigmud Freud banjur dirembakakake dening para ahli psikologi liyane salah sawijine yaiku teori kapribaden Ludwig Klages (Minderop, 2013:10). Kanthi tintingan psikologi kapribaden Ludwig Klages iki diajab bisa ngonceki kanthi rinci psikologine paraga, mligine paraga utama. Awit novel kasebut akeh ngrembag babagan sipat lan temperamen paraga utama kanggo mujudake gegayuhane.

Teori kapribaden minangka salah sawijine disiplin ilmu psikologi, sajrone ngamot ngenani problem kajiwane manungsa. Teori Ludwig Klages iki nduweni aspek-aspek kapribaden yaiku (1) materi utawa bahan, (2) Struktur kapribaden, (3) kualitas utawa sipat lan (4) tektonik utawa bangunan. Nanging ana ing kene kang bakal dibahas yaiku ngenai struktur kapribadene Ludwig Klages kang kaperang dadi telu, yaiku: *temperamen*, *pangrasa*, lan *daya ekspresi* (Suryabrata, 2002: 108). Katelune nduweni sesambungan kang kuwat. Amarga miturut Klages struktur minangka sipat-sipat wujud utawa sipat-sipat formal. Saka struktur bisa ngerteni sipat lan problem kajiwane paraga. Saka katelu struktur kasebut ana salah sawijine unsur kang onjo yaiku *temperamen* mligine *temperamen sanguinis*. Sajrone panliten iki, *temperamen sanguinis* minangka unsur kang dirasa paling onjo sajrone jiwa paraga utama kang dadi punjere panliten.

Andharan ing ndhuwur bisa kadudut yen panliti milih novel SP anggitane Tulus Setiyadi minangka bahan panliten kang nyritakake panguripane paraga utama kang kepengin dadi sindhen kondhang. Panliten iki winates ing

babagan psikologi paraga sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi. Ora nganti ngrembug kahanane pangripta nalika nulis karyane. Panliten iki njupuk irah-irahan *Krenteg sajrone Novel "Sindhen Padmi" anggitane Tulus Setiyadi* amarga babagan kang paling onjo saka panliten iki yaiku *temperamen sanguinis* kang ana sajrone jiwa paraga utama.

UNDERANE PANLITEN

- (1) Kepriye struktur kapribaden paraga utama sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi?
- (2) Kepriye gambaran krentege paraga utama sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi?
- (3) Apa wae pepalang kang ana nalika paraga utama mujudake krenteg sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi?
- (4) Kepriye sipat paraga utama sajrone mujudake krenteg ing novel SP anggitane Tulus Setiyadi?

TUJUWANE PANLITEN

- (1) Ngandharake struktur kapribaden paraga utama sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi.
- (2) Ngandharake gambaran krentege paraga utama sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi.
- (3) Ngandharake pepalang kang ana nalika paraga utama mujudake krenteg sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi.
- (4) Ngandharake sipat paraga utama sajrone mujudake krenteg ing novel SP anggitane Tulus Setiyadi.

PAEDAHE PANLITEN

- (1) Kanggo pasinaon sastra, panliten iki diajab bisa nambahi kawruh marang pamaca mligine tumrap psikologi kapribaden Ludwig Klages.
- (2) Panliten iki minangka sarana kanggo ngapresiasi kawruh ngenani sastra mligine bab teori psikologi sastra.
- (3) Panliten iki bisa nambahi reriptan sastra Jawa modern kang awujud novel, mligine saka sudut pandang psikologi sastra.
- (4) Panliten iki bisa dadi sumber referensi tumrap para panliti, mligine babagan psikologi sastra.

WATESANE PANLITEN

Panliten kang bakal dilakoni iki winates saka crita kang ana sajrone novel *Sindhen Padmi* anggitane Tulus Setiyadi kang diterbitake taun 2018.

WEWATESANE TEMBUNG

- (1) Novel, yaiku sawijine reriptan prosa fiksi kang dhawane sedhengan, ora sepira cendhek. Novel bisa ngandharake samubarang kanthi wiyar, nyajakake samubarang kanthi luwih akeh, luwih rinci, luwih

detil, lan luwih akeh nglibatake saperangan perkara kanthi luwih cetha (Nurgiyantoro, 2010:10).

- (2) Psikologi Sastra, minangka tintingan sastra kang mandeng reriptan sastra minangka aktivitas kajiwan (Endraswara, 2008:96).
- (3) Kapribaden, yaiku sipat kang nyakup pamikiran, pangrasa, lan solah bawa arupa karakteristik sawijine pawongan kang nampilake cara kanggo sawung lan rerembungan sajrone panguripan (Santrock sajrone Minderop, 2013:04)
- (4) Teori Kapribaden Ludwig Klages ngemot struktur kapribaden kang diperang dadi telu, yaiku: temperamen, pangrasa, lan daya ekspresi (Suryabrata, 2002:108).
- (5) Temperamen Sanguinis, yaiku sipat-sipat manungsa kang ora gampang mundur lan nduweni kakuwatan sajrone nggayuh sawijine tujuwan kang disadhari (Ludwig Klages sajrone Suryabrata, 2002:108).
- (6) Paraga, yaiku pawongan kang ana sajrone reriptan fiksi kang digambarake dening pamaos kanthi nduweni nilai moral lan pakulinan tartamtu kang kawedhar nalika guneman utawa tumindak. (Abram sajrone Nurgiyantoro. 2010:165)
- (7) Krenteg, yaiku prentuling sedya ing ati (Bausastra), sakliyané iku uga bisa ditegesi minangka kekarepan kang nuwuhake tujuwan kanggo nggayuh kekarepan kasebut.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Panliten Sadurunge kang Saemper

Panliten ngenani psikologi sajrone ngelmu kasusastran wis akeh diteliti. Panliten kasebut bisa kanggo tetimbangan klawan panliten iki. Perangan kang beda saka panliten-panliten sadurunge yaiku objek kang dadi punjere panliten iki antarane.

- 1) Skripsine Lutfi Nurul Asri, 2018, *Ambisi sajrone Cerbung Rebab Gadhing Anggitane Al Aris Purnomo Tintingan Psikologi Kapribaden Ludwig Klages*, FBS-Unesa. Panliten ngandharake ambisi paraga sajrone cerbung RG.
- 2) Selvy Retnowati, 2017, skripsi *Temperamen Paraga sajrone Novel Carang-Carang Garing Anggitane Tiwiek S.A. Tintingan Psikologi Kapribaden Ludwig Klages*, FBS-Unesa.
- 3) Henindhar Amroh, 2018, skripsi *Ambisi sajrone Novel Ontran-Ontran Sarinem Anggitane Tulus Setiyadi Tintingan Psikologi Kapribaden Ludwig Klages*, FBS-Unesa. Panliten iki ngandharake ambisi paraga utama sajrone novel OOS.
- 4) Andi Febrianto, 2015, *Problem Kajiwané Paraga Utama Wanita Sajrone Novel Purnama Kingkin Anggitane Sunaryata Soemarjo Tintingan Psikoanalisis*

Sigmund Freud, FBS-Unesa. Panliten ngandharake paraga utama kang ngalami problem kajiwan.

Novel

Novel mujudake sastra kontemporer utawa sastra modern kang nuwuhake kedadeyan-kedadeyan aktual kang dumadi ing sajrone urip bebrayan. Hutomo (1975:69) ngandharake yen novel mujudake corak anyar ing sajrone genre sastra Jawa. Novel-novel kasebut minangka sawijine kasusastran Jawa modern kang akeh diproduksi nalika isih jaman perang kamardikan. Novel-novel kasebut umume terbit ing jabane Balai Pustaka lan nduweni kualitas kang luwih tinimbang terbitan saka Balai Pustaka.

Novel nduweni asal tembung saka basa Itali yaiku *novella*. Sakliyane saka tembung Itali, tembung novel uga saka basa Jerman *novelle*. Saka tetembungan kasebut banjur diserap dening basa Indonesia dadi tembung novel, semono uga *diadopsi* dening basa Jawa dadi tembung novel. Miturut Nurgiyantoro (2010:10-11) novel minangka sawijine riptan prosa fiksi kang dhawane sedhengan, ora sepira cendhek. Novel bisa ngandharake samubarang kanthi wiyar, nyajakake samubarang kanthi luwih akeh, luwih rinci, luwih detil, lan luwih akeh nglibatake saperangan perkara kanthi luwih cetha. Bebarengan karolu umakune jaman, pangrembakane novel uga saya maju sajrone kasusastran Jawa modern.

Sastra Jawa modern minangka sastra kang urip ana ing satengahé masyarakat Jawa ing era kasebut. Miturut Hutomo (sajrone Darni, 2016: 3-4) periode sastra Jawa modern diwiwiti anane novel Serat Riyanto anggitané R.M Soelardi, kang nduweni kaistimewaan minangka karya sastra kang nduweni unsur-unsur pambangun kang awujud novel sajrone sastra modern. Para pangripta novel sastra Jawa modern kasebut nuduhake *ekspresi* kang bebas kanthi mawas kedadeyan-kedadeyan kang ana saindenge banjur mujudake crita novel kang cundhuk karo kedadeyan wektu kasebut.

Sastra Lan Psikologi

Sastra ateges tulisan lan manungsa sarta panguripan minangka objeke. Perkara sajrone panguripane manungsa digambarake pangripta minangka ekspresi jiwa kang bisa ndadekake riptan sastra katon urip. Psikologi nduweni teges ilmu kajiwan utawa ilmu kang nyinaoni solah bawane manungsa Atkinson (sajrone Minderop, 2013:03). Keloro andharan ing ndhuwur bisa dimangerteni yen sajrone karya sastra ora uwal saka anane psikologi kang digambarake lumantar paraga sajrone crita ing karya sastra kasebut.

Peran sastra lan psikologi nduweni sesambungan kang erat sajrone panguripan, bab kasebut kang njalari kelorone nduweni fungsi sajrone panguripan iki. Sastra lan psikologi uga nduweni prakara kang padha minangka

makhluk individu lan makhluk sosial. Kelorone migunakake lelandhesan kang padha yaiku ndadekake pengalaman manungsa minangka bahan telaah. Mula saka iku, pamarekan psikologi nduweni peranan kang wigati sajrone panliten sastra (Endraswara sajrone Minderop, 2013:02).

Psikologi Sastra

Psikologi sastra minangka kajian sastra kang ndeleng karya minangka aktivitas kajiwan saben manungsa. Pangripta bakal migunakake cipta, rasa, lan karya sajrone ngripta karya sastra. Semono uga pamaos anggone nanggepi riptan sastra uga ora uwal saka kajiwan dhewe-dhewe. Riptan sastra mujudake aspek-aspek kajiwan lumantar paraga-paraga yen riptan kasebut arupa prosa utawa gancaran (Endraswara, 2008:96). Kanthi andharan kasebut bisa dimangerteni yen karya sastra ngandhut aspek-aspek kajiwan kang maneka jinis, mula analisis psikologi sastra perlu dikembangake luwih jero.

Teori Kapribaden

Kapribaden yaiku sipat kang nyakup anane pamikiran, pangrasa, lan solah bawa arupa karakteristik sawijine pawongan kang nampilake cara kanggo srawung lan rerembagan sajrone panguripan (Santrock sajrone Minderop, 2013:04). Kapribaden miturut psikologi bisa munjer ana ing pola karakteristik sawijine tumindak lan pola pamikir kang nemtokake biji ana ing lingkungan bebrayan. Kapribaden diwujudake lumantar potensi kang wis ana wiwit lair kang dikembangake dening pengalaman budaya lan pengalaman unik kang mangaribawani sawijine pawongan. Andharan ngenani karakteristik kasebut nduweni peran penting sajrone teori kapribaden dening Sigmund Freud.

Teori Ludwig Klages

Struktur Kapribaden

Struktur kapribaden miturut Klages, istilah struktur kasebut dadi panjangkepan minangka materi, dene materi dideleng minangka isi, bahan (der Stoff) dene struktur dideleng minangka sipat-sipat wujud utawa sipat-sipat formale, Klages uga nengenake anane pambada tumindak sawijine pawongan. Pambada kasebut tuwuh saka kakuwatan kang ana sesambungan antarane siji lan sijine. Kaloro kakuwatan kasebut yaiku minangka kakuwatan panjurung lan pepalang. Kaloro kakuwatan iki sing bisa dadi tetimbangan kanggo nemtokake tumindak sawijining pawongan (Suryabrata, 2002:106).

Kanggo mawas sistem kapribaden manungsa, Klages mbangun telung modhel kapribaden kang diarani struktur kapribaden. Struktur kapribaden kang dirembug dening Klages iki minangka panjangkepan saka materi. Materi dideleng minangka isi utawa bahan, dene struktur

dideleng minangka sipat-sipat wujud utawa sipat-sipat formal (Klages sajrone Suryabrata, 2002:108). Struktur kasebut kaperang dadi telung bageyan yaiku temperamen, pangrasa, lan daya ekspresi. Katelu struktur kapribaden kasebut nduweni sesambungan kang raket.

Watak

Miturut Ewald (sajrone Suryabrata, 2002:75) watak nduweni wewates minangka totalitas saka kahanan lan cara reaksi jiwa tumrap rangsangan kang dirasakake. Kanthi teoritis Ewald mbedakake watak dadi loro, yaiku:

- (1) watak kang ana wiwit lair, lan
- (2) watak kang ditampa.

Watak kang wis ana wiwit lair (*angeborener Character*, watak genotipis), yaiku aspek dhasar saka anane watak, watak genotipis iki nduweni sesambungan kang raket karo kahanan fisiologis, yaiku *kualitas susunan syaraf pusat*. Watak kang ditampa (*erworbener Character*, watak phaenotipis), minangka watak kang wis dipangaribawani dening lingkungan, pengalaman lan pendhidhikan.

Krenteg

Krenteg miturut (Bausastra) nduweni teges prentuling sedyana ing ati, sakliyane iku krenteg uga bisa ditegesi pepenginan utawa pangarep-arep kang gedhe lan dinduweni manungsa kanggo nggayuh sawijine tujuwan kang wis cetha apa kang arep dituju. Krenteg iki tuwuh nalikane manungsa wis nduweni pepenginan marang sawijine bab. Saka pepenginan kasebut bisa tuwuh kepriye carane kita bisa mujudake pepenginan kuwi lan upaya kang bakal kita lakoni kanggo mujudake tujuwan kita. Krenteg iki nduweni teges kang padha karo *ambisi*. *Ambisi* minangka pepenginan kang kuwat kanggo mujudake cita-cita tartamtu kang ana sajrone pamikiran awujud gambaran mental. Bisa didudut yen kelorone minangka sawijine pepenginan kang kuwat kang bakal diwujudake lan wis nduweni gambaran kepriye carane mujudake pepenginan kasebut padha-padha nduweni tujuwan kang wis cetha.

Landhesan Teori

Teori nduweni piguna kanggo menehi arah panliten marang panliti kanggo nganalisis dhata. Panganggane teori kang trep minangka dhasar kanggo nganalisis sawijine prakara kang ora bisa ditinggalake. Psikologi kapribaden Ludwig Klages, teori iki kang dadi dhasar panliten kanthi tintingan psikologi sastra. Dene konsep kang dienggo yaiku ngenani struktur kapribaden, gegambarane krenteg, pepalang lan sipat sajrone mujudake krenteg. Panliten iki nggunakake tintingan psikologi kapribaden Ludwig Klages lan dadi punjer panliten yaiku ana ing paraga utama sajrone novel. Saka bab-bab kasebut nggambarake tumindak lan prakara kang dinduweni dening paraga

saengga paraga kasebut nindakake tumindak kang ora salumrahe kaya ing novel kasebut, bab kapisan yaiku struktur kapribaden sajrone panliten iki nggunakake panemu (Klages sajrone Suryabrata, 2002:106) ngandharake kanggo mawas sistem manungsa, Klages mbangun telung modhel struktur kapribaden yaiku temperamen, pangrasa, lan daya ekspresi. Katelune kuwi nduweni sesambungan kang raket.

Watak minangka bab kang kaping loro nggunakake teorine Ewald (sajrone Suryabrata, 2002:75) watak nduweni wewates minangka totalitas saka kahanan lan cara reaksi jiwa tumrap rangsangan kang dirasakake. Kanthi teoritis Ewald mbedakake watak dadi loro yaiku, watak kang wis ana wiwit lair (*angeborener Character*, watak genotipis) lan watak kang ditampa (*erworbener Character*, watak phaenotipis). Mula saka iku, teori kapribaden Ludwig Klages dadi teori kanggo nintingi novel “*Sindhen Padmi*” anggitane Tulus Setiyadi. Ciri khas sajrone novel kasebut kang ndadekake daya tarik kanggo pamaca. Saka alur critane pamaca bisa ndelok lan mangerteni krenteg kang disandhang dening paraga Padmi kanggo nggayuh pepenginan supaya dadi sindhen kondhang. Krenteg utawa *ambisi* ana ing kene minangka sipat kang apik yaiku kanggo nggayuh cita-cita, ananging saka sipat krenteg kasebut nuwuhake akibat kang dirasakake dening paraga Padmi. Konsep-konsep kang diandharake yaiku struktur kapribaden paraga Padmi, gegambarane krenteg paraga Padmi, pepalang sajrone mujudake krenteg lan sipat paraga kanggo mujudake krenteg.

METODHE PANLITEN

Ancangan Panliten

Ancangan panliten ditindakake sadurunge nganalisis dhata utawa nindakake sawijine panliten. Ngerancang apa wae kang arep diteliti lan ngerancang apa kang ditindakake kanggo nganalisis dhata supaya panliten kang ditindakake bisa luwih becik. Sajrone panliten iki nggunakake panliten deskriptif kualitatif. Metodhe dheskritif mujudake prosedur panliten kang ngasilake dhata kualitatif arupa tembung-tembung kang katulis utawa kanthi lisan saka pawongan-pawongan utawa tumindak kang gampang diteliti (Bogdan lan Taylor, sajrone Moleong, 2005:4). Panliten kualitatif yaiku panliten kang nduweni ancas kanggo mahami fenomena ngenani samubarang bab kang dialami dening subjek panliten, upamane tumindak, pamawas, motivasi, prilaku, lan liya-liyane, kang ditengenake sajrone panliten kualitatif yaiku kagiyatan panliten ilmiah kanthi njlentrehake lan mahami sawernaning babagan sosial kang diamati ana ing masyarakat (Moleong, 2005:6).

Panliten kualitatif minangka panliten kang ora ngutamakake angka-angka, nanging ngutamakake

penghayatan tumrap interaksi konsep kang dikaji kanthi empiris (Endraswara, 2008:5). Metodhe kang digunakake sajrone nganalisis panliten iki nggunakake metodhe dheskriptif yaiku ndheskripsikake kanthi gamblang ngenani krentege paraga Padmi sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi. Panliten milih metodhe dheskriptif amarga ana ing panliten iki ora nggunakake etung-etungan arupa angka lan asile awujud tembung lan ukara.

Sumber Dhata lan Dhata panliten

Sumber dhata minangka perangan kang kudu ana sajrone panliten. Siswanto (2010:70-72) ngandharake dene sumber dhata minangka perangan kang wigati sajrone panliten diperang dadi loro yaiku sumber dhata primer lan sumber dhata sekunder. Tanpa anane sumber dhata lan dhata mula panliten iki ora bisa ditindakake. Sumber dhata sajrone panliten yaiku subyek asale dhata. Sumber dhata sajrone panliten iki yaiku dhata primer. Sumber dhata primer kang langsung menehi dhata tumrap panliti. Panliten iki nggunakake sumber dhata primer yaiku novel, kanthi irah-irahan *Sindhen Padmi* anggitane Tulus Setiyadi kang diterbitake dening CV. Pustaka ilalang Lamongan taun 2018.

Dhata panliten iki arupa ukara kang nuduhake sakabehe bab kang ana sesambungane karo panliten, nuduhake sakabehe fakta lan informasi kang bakal diolah dening panliten yaiku ngenani krenteg paraga utama sajrone novel SP kanthi nggunakake teori psikologi kapribaden Ludwig Klages.

Instrumen Panliten

Instrumen panliten kang digunakake sajrone panliten sastra yaiku panliti. Panliti sajrone panliten minangka instrumen kang utama. Panliti dadi instrumen utama amarga panliti kang nggolek dhata, nganalisis dhata, lan nulis panliten iki, tanpa anane panliti panliten iki ora bisa ditindakake. Mula saka iku panliti dadi instrumen utama sajrone panliten kualitatif. Moleong (2005:19) ngandharake manungsa minangka instrumen panliten nduweni senjata kang kanthi cara luwes bisa digunakake kanggo menehi pambiji marang kahanan sarta bisa njupuk kaputusan dhewe. Panliten iki nggunakake manungsa minangka instrumen panliten.

Cara Nglumpukake Dhata

Tata cara kang digunakake kanggo nglumpukake dhata dening (Endraswara, 2008:162-163) diperang dadi telu yaiku, (1) nemtokake unit analisis, saka sakabehe dhata kang wis diklumpukake, banjur diperang maneh supaya gampang anggongne ngklasifikasiake dhata kang arep diteliti, (2) nemtokake dhata, kabeh dhata kang wis diklumpukake banjur diperang dadi loro kang diarani dhata primer lan dhata sekundher utawa dhata

panyengkuyung. Dhata primer awujud novel kanthi irah-irahan SP lan dhata sekunder utawa panyengkuyunge yaiku kang ana sesambungane karo krenteg laras karo underan panliten, (3) nyatet dhata, kanthi cara latian kang bener lan tenanan supaya dhata kang dicathet bisa luwih teliti, nyatet bab-bab kang nuduhake pesen lan bukti, nyatet tembung-tembung kang ora dimangerteni.

Cara Pangolahe Dhata

Cara kang digunakake kanggo ngolah dhata sajrone panliten iki nggunakake analisis dheskriptif, kang kinandhut ing unsur instrinsik mligine sajrone gegambaran krenteg paraga Padmi sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi. Dhata kag wis ana sabanjure dianalisis kanthi cara ing ngisor iki:

- (1) Ngandharake struktur kapribadene paraga Padmi sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi. Panliten iki asipat obyektif ngandharake dene panliten nengenake karya sastra kasebut kanthi migatikake unsur instrinsik kang ana.
- (2) Ngandharake gegambaran krenteg paraga Pami sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi kang cundhuk karo teori psikologi kapribaden Ludwig Klages mligine ana ing struktur kapribaden temperamen sanguinis.
- (3) Ngandharake pepalang sajrone mujudake krenteg paraga Padmi kang ana sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi kanthi cara ngerteni kahanan lan sipat kang dinduweni Padmi.
- (4) Ngandharake sipat paraga Padmi sajrone mujudake krenteg sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi kanthi cara mangerteni solah bawane Padmi.

Cara Nulis Asile Panliten

BAB I : Ngandharake purwaka, kang isine ngenani lelandhesan panliten, underan panliten, tujuwan panliten, paedah panliten, wewatesan panliten, wewatesan tetembungan.

BAB II : Ngandharake tintingan kapustakan, kang isine ngenani panliten saemper, sastra lan psikologi, psikologi sastra, watak, teori kapribaden, krenteg, lan lelandhesan teori.

BAB III : Ngandharake metode panliten, kang isine ngenani ancangan panliten, sumber dhata lan dhata panliten, instrumen panliten, cara nglumpukake dhata, cara pangolahe dhata, cara nulis asile panliten.

BAB IV : Ngandharake andharan asil panliten, isine ngenani struktur kapribadene paraga Padmi sajrone novel SP, gegambaran krenteg paraga Padmi sajrone novel SP, pepalang sajrone mujudake krenteg lan sipat paraga sajrone mujudake krenteg ana ing novel SP.

BAB V : Ngandharake dudutan lan pamrayoga.

Kapustakan : Nuduhake sumber-sumber utawa buku referensi kang nunjang proses panliten psikologi sastra.

Lampiran : Ngandharake samak, sinopsis novel *Sindhen Padmi*, biografi Tulus Setiyadi, biografi panliti, cuplikan dhata.

ANDHARAN ASIL PANLITEN

Struktur Kapribaden Paraga Utama sajrone Novel *Sindhen Padmi*

Kapribaden yaiku andharan kang ana sesambungan antarane solah bawa lan wewatekane manungsa. Ana ing kene struktur kapribaden sajrone Novel SP iki kaperang dadi telu yaiku temperamen, pangrasa, lan daya ekspresi. Ing ngisor iki bakal dijlentrehake struktur kapribaden paraga utama yaiku Padmi.

Temperamen

Temperamen minangka salah sawijine perangan saka struktur kapribaden miturut Ludwig Klages. *Temperamen* kang bakal dirembug sajrone novel SP iki yaiku *temperamen* paraga utama wanita Padmi. *Temperamen* kang disandhang dening Padmi yaiku *temperamen sanguinis*. *Temperamen sanguinis* nuduhake sipat-sipat optimis, pantang mundur kanggo nggayuh sawijine tujuwan.

Anggone kepingin ngangkat drajade wong tua ndadekake Padmi nduweni pepenginan kuwat bisa dadi sindhen kondhang. Tujuwane kasebut digayuh nganggo sakabehane cara ora ndeleng kuwi dosa apa orane, kang ana ing pikirane mung kepriye carane dheweke bisa dadi sindhen kondhang. Kedadeyan iki njalari dheweke nuduhake *temperamen sanguinis* kayata cuplikan ing ngisor iki:

Padmi terus kepingin nguber marang gegayuhane dadi sindhen kang gambeng lan ngangkat drajade wong tuwa. Eman wektu terus lumaku nganti lali marang awake dhewe. Saiki umure arep ngancik slawe taun kudune tumrape bocah wadon wis omah-omah. Padmi sadhar, nanging anggone arep kepingin rabi kacengkal marang kahanan kaluwarga sing kudu dijaga. (Setiyadi, 2018: 33)

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake pepenginan Padmi anggone dadi sindhen kondhang. Gegayuhane kepingin ngangkat drajade wong tuwane jebul ora bisa sinangga entheng. Apa maneh yen nyawang omah kang kaya mangkono wis ora bisa dianggep layak yen ditekani tamune Padmi sing lunga teka menyang kono. Sindhen ora kok prenggawean kang kaya pegawai negri sing bisa utang gaji lan nyisihna saben wulane. Bayaran dadi sindhen mung bisa nyukupi kanggo mangan saben dinane, ora cukup yen arep dienggo mbangun utawa ndandani omahe,

apa maneh yen ndeleng bapak lan ibune sing saya tua lan adhike kang isih mbutuhake dhuwit kanggo sekolah. Nanging kahanan kaya mangkono ora ndadekake Padmi putus harapan kabeh dilakokake Padmi kanthi ikhlas. Dheweke tetep merjuwangake lan arep nguber gegayuhane dadi sindhen.

Anggone mujudake pepenginan kang dinduweni dening paraga Padmi cundhuk karo struktur kapribaden kang dijlentrehake dening Ludwig Klages, dene pawongan *sanguinis* anggone pengin mujudake pepenginan nduweni rasa kang gedhe banget. Sakabehane tumindak bisa dilakoni dening pawongan *sanguinis* kanggo nggayuh apa kang dadi pepenginan. Apa kang ana ing sajrone Padmi nuduhake sipat-sipat ora gampang mundur marang kahanan kang ana sajrone panguripan kasebut.

Pangrasa

Pangrasa minangka salah sawijine perangan struktur kapribaden miturut Ludwig Klages. Saben-saben pangrasa nduweni loro sipat pokok yaiku anane kagiyatan batin utawa (*inner activity*) lan corak pangrasa. Miturut Klages, saben pangrasa nduweni pepenginan kang kaperang dadi loro yaiku pepenginan nrima lan pepenginan nolak.

Pangrasa kang dituduhake dening Padmi kagolong akeh amarga dheweke tansah ngalami prakara kang maneka warna. Kedadeyan-kedadeyan kasebut bisa nuwuhake kekarepan lan nuduhake pangrasane. Wiwit umur sepuluh taun Padmi wis remen anggone nembang Jawa, pramila dheweke luwih seneng sinau nembang ing plataran tinimbang sinau pelajaran sekolah. Yen ana gladhen karawitan ragane kaya diuncalna wae ing papan anggone gladhen karawitan kuwi, senadyan swarane ora pati bening lan kerep blero. Nanging dheweke tetep nirokna yen Yu Cempluk lagi nyindhen. Nalikane ana lomba panembra tingkat sekolah dheweke ora bisa katut ing lomba kasebut, kahanan kuwi ndadekake Padmi sedhih, mangka perkara nembang Jawa iki wis dadi karemanane Padmi. Rasane Padmi iki bisa dibuktikake lumantar cuplikan ing ngisor iki.

Nalika ana lomba panembra tingkat Sekolah Dasar ing kecamatan, Padmi ora katut. Saiba sedhihe bocah wadon kuwi. Mripate kembeng-kembeng arep netesna luh. Mangka perkara nembang Jawa wis dadi karemanane, dene nganti ora bisa melu kapilih dadi rasane prihatin banget. Banjur mlayu mulih saka sekolahan. Tekan omah tanpa ganti seragam niba ing paturon karo miseg-miseg. (Setiyadi, 2018: 04)

Andharan ing ndhuwur nuduhake pangrasane Padmi. Padmi nggambarake pangrasa kang kalebu swasana pangrasa. Cundhuk karo struktur kapribaden kang

diandharake dening Ludwig Klages yen swasana pangrasa luwih nengenake werna tartamtu utawa corak-corak tartamtu, kasusahan, rasa kapang minangka swasana pangrasa. Rasa sedhihe Padmi nggambarake minangka rasa ora trima marang kahanan kang ana, sejatine dheweke bisa melu lomba kasebut nanging kenapa dheweke malah ora katut. Anane kedadeyan kaya mangkono ndadekake Padmi luwih giat anggone sinau nembang supaya nuwuhake swara kang endah.

Daya Ekspresi

Manungsa nduweni panjurung nepsu. Panjurung iki minangka proses jiwa, panjurung kasebut bisa diweruhi nalika wis ngatonake sajrone proses-proses jasmaniah, kayata owah-owahane *detak jantung*, owah-owahane pernapasan. Andharan ngenani proses-proses kajiwan kasebut diarani *ekspresi*. *Ekspresi* iki minangka sipat struktur kang gumantung marang rong kekuwatan kang *bertolak belakang*, yaiku kahanane perangsang lan pepalang kanggo ekspresi.

Daya ekspresi bisa dingerteni saka pananggape sawijine wong marang kedadeyan utawa kahanan kang dialami. Tundhone saguh dilamar dening Hery, saiki Padmi wis dadi garwane Hery. Kabeh panjaluke Hery wis dadi kewajibanane Padmi kanggo nyukupi. Ing wengi kaping telu sawise mantu, kahanan wiwit sepi. Dulur-dulure Padmi lan Hery wis padha balik menyang Wonogiri. Padmi miwiti nunggu wektu marang pangangen-angene minangka guru rabi. Jantungge dheg-dhegan sajak durung siyap nampa tetese tresna saka Hery. Karepe kepengin turu, nanging kabeh kalah karo pamikire. Lamat-lamat keprungu swarane wong lumaku. Padmi wis bisa ngerti marang swara lumaku lan watuke. Sawise yakin menawa kuwi Hery bojone, jantungge Padmi sansaya gemeter. Padmi banjur miring madhep tembok. Kahanan kaya mangkene ndadekake Padmi nuwuhake daya ekspresi kaya cuplikan ing ngisor iki.

Alon-alon Hery wiwit ngglethak ing cedhake Padmi. Tangane banjur ngelus-elus bokonge Padmi sing gawe jantungge dheg-dheg sir. Saya suwe tangan kuwi munggah ing lengen banjur dhadha. Kringete Padmi kaya diperes wae. Awake gemeter sajak kaya kaweden. Hery tangane tersu nggrayah tumuju wetenge Padmi. Saiki wiwit ditumpangna. Padmi isih durung wani nyawang marang bojone. Nalika awake saya rapet, rasane ana napase kang ngos-ngosan semilir ing gulune. Hery banjur ngambung rambute Padmi. Kanthi swara kang kebak sih. (Setiyadi, 2018: 96)

Senadyan apa kang dialami Padmi ing cuplikan ndhuwur ora bisa didelok nganggo pancaindra. Nanging bab kasebut minangka daya ekspresine Padmi nalikane dheweke wis ora bisa nguwasai dhiri marang rangsangan

saka Hery, kayata jantungge dheg-dheg sir, metune kringete, awake gemeter lan ngos-ngosan minangka ekspresi saka apa kang dirasakake. Daya ekspresi kuwi tuwuh amarga Padmi nduweni panjurung nepsu arupa proses kajiwan. Kahanan kaya mangkono cundhuk karo struktur kapribaden Ludwig Klages yen panjurung nepsu kasebut bisa dingerteni yen wis katon sajrone proses-proses jasmaniah, kayata gumeter jantung, rasa dredheg, lan sapanunggalane. Panjurung nepsu tuwuh yen ana rangsangan saka njaba. Miturut Klages (sajrone Suryabrata, 2002:115) kang dadi pepalang ekspresi yaiku panguwasane dhiri. Saben-saben pawongan nduweni kakuwatan kanggo nguwasani dhirine kang beda karo liyane. Mula saka iku bisa dideleng anane wong-wong kang wis nuduhake owah-owahane *ekspresi*. *Daya ekspresi* kasebut minangka peranan saka kabisan dhasar.

Gambaran Krentege Paraga Utama sajrone Novel Sindhen Padmi

Gambaran krentege paraga sajrone novel SP iki didhasari saka pepenginan dadi sindhen kondhang supaya bisa mulyakake lan ngangkat drajate kaluwarga. Krenteg yaiku pepenginan utawa pangarep-arep kang gedhe lan dinduweni manungsa kanggo nggayuh sawijine tujuwan kang wis cetha apa kang arep dituju. Miturut Klages (sajrone Suryabrata, 2002:108). wong kang nduweni *temperamen sanguinis* nuduhake wong kang ora gampang mundur kanggo nggayuh samubarang kang dipenginke, adhedhasar bab kasebut krenteg tuwuh sajrone dhiri pribadine manungsa. Gambaran krentege paraga utama wanita sajrone novel SP iki yaiku bisa mulyakake keluwigane.

Krenteg sajrone Ngangkat Drajat

Kabeh manungsa mesthi kepengin urip mulya, tentrem lan bisa mujudake apa kang dadi tujuwan ing sajrone uripe. Tujuwan kasebut bisa arupa ngupaya kanthi greget supaya ngindarake kulawarga saka urip kang sarwa kacingkrangan. Pepenginan tanpa anane krenteg ora bakal bisa kawujud. Krenteg sajrone dhiri manungsa bisa nggugah anane semangat kanggo mujudake apa kang dadi pepenginan, saengga tuwuh upaya-upaya kang bakal nyengkuyung sajrone mujudake gegayuhan kasebut. Kaya dene anane pepenginan kanggo ngangkat drajate wong tuwa.

Saka swarane kasebut dheweke bisa pikantuk dhuwit kanggo mbiyantu kaluwargane lan mujudake apa kang dadi krentege. Senadyan dheweke anake wong ora nduwe, nanging kanthi kreatifitas lan bakat kang dinduweni, Padmi yakin bisa mujudake krentege kanggo ngangkat drajate kaluwarga supaya bisa urip mulya. Saiki kang ana ing penggalihane Padmi mung kepriye carane supaya apa kang dadi krentege kasebut bisa kawujud. Padmi ora

peduli marang kahanan kang bakal dadi pepalang kanggo nggayuh tujuwane, kanthi cara apa wae bakal dilakoni Padmi supaya bisa nggayuh apa kang dadi krentege. kayata cuplikan ing ngisor iki.

“Kula taksih kepengin nguber gegayuhan kula. Ngemuti sinten kula menika. Anake tiyang mboten gadhah, kedah saged ngangkat panguripane tiyang sepuh. Menapa malih bapak asring gerah.”

“Upama ana sing seneng karo Dhik Pad lan kepengin nglamar ngono piye?”

“Kula dereng manah ngantos dumugi semanten.” (Setiyadi, 2018: 20)

Krenteg kang dinduweni dening Padmi sajrone karire dadi sindhen, minangka kaprigelane Padmi manfaatake swara kang dinduweni. Upayane Padmi nalikane latiyane ing paguyupan ndadekake swarane luwih mantep lan becik. Manungsa kang nduweni krenteg mesthine kalebu pawongan kang sregep, ora pantang mundur lan bisa ndeleng peluang kang ana supaya bisa ngasilake dhuwit kanggo nyukupi kabutuhan. Senadyan ana pepalang kang nutupi dalan kanggo nggayuh tujuwane kasebut, Padmi bakal terus nguber marang apa kang dadi krentege. Kahanan iki cundhuk karo *temperamen sanguinis* yaiku sipat ora gampang mundur kanggo nggayuh apa kang dadi tujuwane.

Krenteg sajrone dadi Sindhen Kondhang

Sajrone mujudake krentege kasebut Padmi nglakoni apa wae kang ndadekake dheweke bisa nggayuh tujuwane. Wiwit upacara penglaris, kungkum, ing dukun lan liya-liyane. Upaya-upaya kasebut uga nuwuhake konflik kang ndadekake Padmi ngrasa getun. Nanging uga saperangan bisa mangaribawani tumrap pakaryane dadi sindhen. Padmi ora peduli karo omongane wong liya tumrap prenggaweane dadi sindhen, uga upayane dadi sindhen kang ndadekake dheweke durung bisa krama. Kejaba iku pamawase wong marang sindhen minangka salah sawijine bab kang nuwuhake pepenginan Padmi kanggo ngowahi pamikiran kasebut. Yen sindhen minangka prenggawean kang becik lan ora nerak paugeran kang ana. Emane upaya-upaya kasebut kudu kebak pepalang awit Padmi minangka anake wong ora nduwe. Nambahi rekasane Padmi anggone mikir kepriye supaya bisa dadi sindhen tanpa mbutuhake bandha sing akeh. kayata cuplikan ing ngisor iki.

Awit isih kudu nyekolahna adhine sing lungguh ing kelas telu SMP. Ditambah bapakne saiki kerep lara-laranen. Kanggo nggodhag gegayuhane Padmi kudu pinter anggone mikir. Direwangi tretheke ngalor ngidul mung sinau nembang marang sindhen-sindhen sing wis dadi kanggo nggladhi dhiri. (Setiyadi, 2018: 11)

Cuplikan ing ndhuwur nggambarake tumindake Padmi kang didhasari saka krentege supaya bisa nggodhag gegayuhane. Wiwit cilik Padmi wis seneng nembang-nembang Jawa, saka kasenengane kasebut banjur tuwuh pepenginan kanggo nyinauni, kang ndadekake Padmi remen marang kabudayan kasebut. Emane kahanan kang disandhang dening Padmi ndadekake dheweke kudu rekasa kanggo mujudake kekarepane. Awit adhine isih sekolah kelas telu SMP sapa maneh kang bakal ngrewangi golek dhuwit yen ora Padmi. Mula dheweke kudu pinter-pinter anggone mikir golek peluang prenggawean, apa maneh bapake kerep lara-laranen. Upayane Padmi ya mung direwangi tretheke ngalor ngidul sinau nembang marang sindhen-sindhen kang wis dadi supaya dheweke bisa sinau lumantar sindhen kasebut.

Krenteg sajrone ngolehake Jatukrama kang Mapan

Saben manungsa mesthi nduweni pepenginan. Pepenginan minangka sakabehane kabutuhan kang asipat luwih marang sawijine barang utawa jasa kang pengin diwujudake dening manungsa amarga isih dianggep kurang. Sajrone novel SP iki Padmi minangka paraga utama nuduhake pepenginan kang gedhe kanggo nduweni jatukrama utawa bojo kang wis mapan. Mapan ana ing kene ora mung pawongan kang nduweni kaya lan pangkat, nanging uga kesiapan kang dinduweni dening pawongan kasebut nalikane wis palakrama. Kejaba kuwi miturut Padmi tresna minangka sawijine bab kang penting sajrone palakrama. Mula dheweke uga golek pawongan kang wis paman ing atine lan ndadekake Padmi nyaman uga seneng nalikane bebarengan karo pawongan kasebut. Kayata cuplikan ing ngisor iki.

“Piye Pad umpama aku nglamar kowe?” ucape Darmin sing gawe kagete Padmi.

“Kang, ngapa kowe nduwe niat kaya ngono. Kabeh dipikir dhisik aja nganti getun ing mburi,” wangsulane Padmi sajak dinganti-ati supaya kancane kuwi ora kecocok atine. (Setiyadi, 2018: 24)

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake pangrasane Padmi kanggo nolak apa kang ora dikarepake. Ngolehake jatukrama kang mapan minangka pepenginan saben manungsa. Mapan ora mung pawongan kang nduweni dhuwit akeh, ananging rasa lan kesiapan uga kudu mapan. Darmin pancen anake wong sugih, menawa kanggo ngrewangi lan nyukupi kabutuhane Padmi mesthine bakal luwih-luwih. Nanging, Padmi ora nduweni rasa marang Darmin, miturut Padmi Darmin mung sewates kanca ora luwih. Krenteg kang disandhang dening Padmi kanggo ngolehake jatukrama kang mapan, ndadekake dheweke dadi pawongan kang jujur. Dheweke ora gelem yen pungkasan bakal getun.

Pepalang Nalika Paraga Utama Mujudake Krenteg sajrone Novel Sindhen Padmi

Saben pawongan mesthi nduweni karep kang maneka werna sing nduweni pengaruh tumrap panguripane. Kanggo nggayuh keparepene kasebut saben pawongan kudu gelem rekasa, yaiku kanthi cara ngupaya supaya bisa nyukupi kabutuhan-kabutuhane, kejaba kuwi donga uga salah sawijine cara kanggo nggayuh keparepan. Nanging, kahanan kasebut ora gampang, yen sawijine pawongan wis ngupaya mesthi bakal nemoni pepalang sajrone lelakune, kaya dene wit-witan saya dhuwur wit kuwi, saya banter uga angen sing bakal ngibas wit kasebut.

Kacingkrangan

Kacingkrangan minangka sawijine kahanan manungsa kang ora bisa utawa ora sanggup kanggo ngopeni awake dhewe, gayut klawan uripe kelompok. Kahanan kasebut bisa disebabake lumantar anane faktor keluarga lan lingkungan. Kang dimaksud faktor kaluwarga yaiku nalikane sawijine anak lair ana ing kaluwarga kang nandhang kacingkrangan. Apa maneh mangerteni yen dhuwit kuwi minangka sawijine sarana kanggo urip. Saben manungsa kang urip ing donya mesthi mbutuhake dhuwit utawa wragad kanggo nyukupi kabutuhane. Mula wragad urip minangka bab kang wigati kanggone sawijine pawongan. Tanpa anane wragad sawijine pawongan ora bisa urip tentrem lan mulya, uripe bakal kerep rekasa.

Kahanane Padmi kang sarwa kekurangan ndadekake dheweke mbuktikake lan ngupaya kanggo bisa mujudake krentege. Senadyan ing kaluwargane sarwa kekurangan nanging kanggone Padmi nyukupi kabutuhan iku kang paling utama. Kahanan kaya ngene iki minangka pepalang kang ana sajrone dhiri Padmi kanggo urip kang luwih becik. Padmi mawas marang kahanan ekonomi kaluwargane yen ta dheweke kudu nglenggana marang kekurangan kang dumadi. Kabeh manungsa kalebu Padmi sejatine uga ora kepengin kekurangan wragad urip. Nanging amarga tuntutan ekonomi kaluwargane Padmi tansah ngrekadaya kanggo nyukupi lan nutupi kakurangan kasebut. Kabeh upaya dilakoni dening Padmi senajan kebak pepalang nanging Padmi tetep ngupaya lan usaha tanpa ngaboti kaluwargane. Kahanan kasebut cundhuk karo cuplikan ing ngisor iki.

Malah kala-kala ngancani Yu Cempluk nyindhen nalika gladhen utawa pentas HUT kamardikan. Sajake pancen Padmi semangat banget anggone ngudi marang jagade tembang. Eman semangate kang gedhe kuwi lakune kudu kebak pepalang. Uripe wong tuwane ora tambah mulya nanging sajak rekasa. Awit isih kudu nyekolahna adhine sing lungguh ing kelas telu SMP. (Setiyadi, 2018: 11)

Saben upaya kang dilakoni manungsa mesthi bakal dibarengi anane pepalang. Kaya cuplikan kang ana ing ndhuwur nuduhake pepalang sajrone uripe Padmi nalikane dheweke kepengin mujudake krentege. Nasibe Padmi sing lair ana ing kaluwarga kacingkrangan minangka salah sawijine pepalang kang kudu diadepi dening Padmi.

Pendhidhikan

Sakliyane kacingkrangan kang ndadekake Padmi ora nduweni wragad urip, pendhidhikan uga salah sawijine bab kang wigati sajrone panguripan. Tanpa anane pendhidhikan sawijine pawongan ora bakal mangerteni tulisan lan itung-itungan kang sipate wigati ana ing sajrone urip bebrayan. Pendhidhikan bisa ditegesi rong prakara yaiku pendhidhikan ana ing sekolah lan njaba sekolah. Pendhidhikan kang ana ing sekolahan arupa ilmu pengetahuan, lan pendhidhikan ing njaba sekolah arupa pengalaman.

Ana ing sajrone novel SP iki paraga utama ora nduweni pendhidhikan kang dhuwur saengga tuwuh saperangan pepalang sajrone mujudake krenteg. Nanging, paraga utama kasebut nduweni akeh banget pendhidhikan ing njaba sekolah arupa pengalaman saka pawongan-pawongan liya, saengga dheweke bisa ngatasi pepalang kang ana. Sakliyane iku Padmi nduweni sipat kreatif lan lincah saengga dheweke bisa nggayuh cita-citane kasebut. Nalikane isih SD Padmi kerep nduweni pamikiran yen sekolah kuwi ora penting, miturut Padmi ora ana gunane sekolah dhuwur-dhuwur yen pungkasane bakal mudhun ing sawah. Andharan kasebut digambarake ana ing cuplikan ngisor iki.

Anake wong ora nduwe ditambah sekolahe rada mendho. Anggone goblok kuwi satemene ora awit uteke kurang pinter, nanging anggone kesed mlebu sekolah. Menawa wanci panen Padmi luwih ngeboti ngasak ing sawah tinimbang ngudi kawruh ing sekolahan. Eling-eling dalan kuwi sing bisa kanggo nyambung marang uripe. (Setiyadi, 2018:01)

Pamikirane Padmi kang kaya mangkono minangka sawijine pepalang kang bakal ngalangi Padmi bisa urip luwih mulya. Wiwit cilik Padmi wis ora nduweni niat kanggo sekolah, pramila sekolah minangka sarana panyengkuyung anane kasuksesan sawijine pawongan. Sejatine Padmi nduweni kapinteran nanging anane faktor saka njaba, njalari Padmi uteke kurang pinter amarga kesed anggone mlebu sekolah. Dheweke luwih milih anggone ngasak ing sawah tinimbang ngudi kawruh ing sekolahan. Andharan kasebut kagolong pepalang kang dipangaribawani dening lingkungan.

Wewadi

Wewadi bisa ditegesi bebaya utawa kapesan, minangka bab kang bisa njalari tuwuhe bebaya tumrap dhiri pribadi utawa liyan. Wewadi iki uga salah sawijine bab kang njalari tuwuhe rasa sumelang lan wedi kang bisa ndadekake urip ora tentrem. Sejatine pawongan kang nduweni pepenginan kang kuat kanggo nggayuh sawijine gegayuhan uga panguripan kang luwih mulya ora kepengin uripe cedhak karo perkara-perkara kang bisa wae njalari tuwuhe bebaya sajrone proses pangrembakaning uripe. Dheweke kepengin uwal saka sakabehane perkara kang ana. Adharan kasebut cundhuk karo *temperamen sanguinis* yaiku sawijine pawongan kang nduweni tujuwan lan nduweni pepenginan kang kuwat, bakal tumindak aktif lan nyoba uwal saka prakara-prakara kang ana. Rasa khawatire Padmi tuwuh nalika dheweke cubriya marang dhukun Parmun kenalanane Darmin kasebut. Nanging, Padmi isih nduweni pamikiran positip yen dhukun Parmun ora bakal macem-macem apa maneh tumindak sedheng marang dheweke. Rasa percaya kang gedhe marang dhirine kasebut malah nuwuhake wewadi sajrone dhiri pribadine, kaya cuplikan ing ngisor iki.

Batine karanta-ranta dene nasibe arep dipialani dening liyan. Apamaneh sing nduwe niat tanggane dhewe. Wiwit budhal satemene Padmi wis rumangsa cubriya. Nanging, eling-eling tanggane dhewe ora bakal arep neka-neka. Ora ngerti napa Darmin nduwe niat culika marang dheweke. Karo mecaki dalan kang peteng luhe tumetes ngiringi lakune. (Setiyadi, 2018: 46)

Cuplikan ing ndhuwur ngandharake wewadi kang wis kekaden ana ing dhirine Padmi. Niyate Padmi kepengin bisa dadi sindhen kondhang jebule Padmi malah nemoni wewadi. Rasane batine Padmi sajak keranta-ranta dene nasibe arep dipialani dening liyan apa maneh pawongan kasebut tanggane dhewe. Padmi ora ngerti kenapa Darmin bisa nduwe niat culika marang dheweke. Karo mlaku kepengin muleh luhe Padmi tumetes ngiringi lakune. Wewadi kang wis kekaden ana ing panguripane Padmi kasebut ndadekake sawijine pepalang tumrap Padmi kanggo nggayuh gegayutane.

Sipat Paraga Utama sajrone Mujudake Krenteg Ing Novel Sindhen Padmi

Sipat paraga sajrone novel SP anggitane Tulus Setiyadi iki maneka warna. Padmi minangka paraga utama wanita tansah nuduhake sipat kanggo mujudake kretege. Sipat kang tuwuh sajrone Padmi ana kang becik lan ana kang ala. Padmi ing sajrone novel iki nduweni sipat bakal nglakoni apa wae supaya bisa mujudake krentege, saengga bisa nduweni panguripan kang mulya. Kejaba kuwi krentege kanggo nggayuh cita-cita uga nuwuhake upaya-

upaya arupa sipat ing dhirine Padmi. Sipat-sipat kang disandhang dening Padmi yaiku *optimis*, kendel, lincah, lan greget.

Optimis

Optimis minangka sawijine upaya kang dinduweni dening paraga Padmi. Kanthi nggunakake pamikir kang *optimis*, Padmi bisa mujudake apa kang dadi kekarepane. *Optimis* dhewe minangka sawijine pandhangan becik kanggo ngadhepi prakara apa wae. Sipat *optimis* yaiku sipate pawongan kang nduweni pangarep-arep positip kanggo ngadhepi sawijine prakara (KBBI Online).

Anane sipat *optimis* sajrone dhiri pribadine Padmi bisa nuwuhake sawijine tumindak kang bakal dilakoni. Amarga *optimis* dhewe minangka pamikir kang positip kang dinduweni manungsa. Saka pamikire kang positip manungsa bakal luwih percaya marang dhirine kanggo nglakoni tumindak kang kepengin dilakoni. Sipat *optimis* iki didhasari saka krentege Padmi bisa dadi sindhen kondhang saengga bisa urip luwih mulya. Nalikane Padmi isih SD dheweke wis nduweni pepenginan bisa dadi sindhen. Pepenginane kasebut nuwuhake sipat *optimis* nalikane dheweke melu gladhen karawitan karo Yu Cempluk. Kayata sajrone cuplikan ing ngisor iki.

Menawa Yu Cempluk nembangake tembang dolanan, kaya kesaut wae Padmi melu ngobahna lambe. Ing kono rasane Padmi kaya wis dadi pesindhen mumpuni. Karo mesem-mesem nirokne larase Yu Cempluk. Kala-kala ora sadhar nganti anggone nembang kebanteren banjur nyrimpeti swarane Yu Cempluk. Banjur disrengeni, nanging Padmi mung ngguyu-ngguyu karo isih umak-umik ngetutna swarane Yu Cempluk. (Setiyadi, 2018: 03)

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake sipat *optimis* kang dinduweni dening Padmi bisa dideleng saka tumindake Padmi ngetutna anggone Yu Cempluk nyindhen, senadyan dheweke ora nduweni swara apik kaya Yu Cempluk. Padmi nduweni kapercayan marang dhirine yen dheweke bisa, mula tuwuh tumindak arupa umik-umik nganti ora disahari malih banter lan nyrimpetin anggone Yu Cempluk nyindhen. Pamikirane Padmi kang positip kasebut bisa tuwuh nalikane Padmi seneng lan kepengin bisa nembang. Saben manungsa kang nduweni prasangka becik mesthi nduweni sipat *optimis*. Sipat kasebut uga bisa nuwuhake greget kang dhuwur saengga bisa ngrampungake sawijine prekara kanthi cara kang becik lan bener.

Kendel

Kendel minangka sawijine tumindak kang didhasari saka anane sipat percaya marang dhiri pribadi. Ora kabeh manungsa nduweni sipat kendel. Pawongan kang sipate kendel minangka pawongan kang nduweni ati kang mantep lan percaya marang dhiri pribadine sajrone ngadhepi rasa wedi. Kendel minangka sawijine sipat kanggo mertahanake lan merjuwangake apa kang dianggep becik kanthi ngadhepi kahanan kang ana. Urip tanpa anane sipat kendel minangka urip kang siya-siya. Pawongan kang nduweni sipat kendel iki biyasane nduweni tekad lan rasa percaya kang gedhe. Kendel dhewe minangka sawijine tumindak kang didhasari saka sipat *optimis*. Kanthi pamikir kang *optimis* saben manungsa bisa nglakoni apa wae tanpa anane rasa khuwatir. Kahanan kasebut diandharake ing cuplikan ngisor iki.

Kanggo nggodhag gegayuhane Padmi kudu pinter anggone mikir. Direngawi tretheke ngalor ngidul mung sinau nembang marang sindhen-sindhen sing wis dadi kanggo nggladhi dhiri. Padmi ora isin teka lan njaluk warah. Apa maneh menawa ana papan kanggo gladhi karawitan mesthi ditekani. (Setiyadi, 2018: 11)

Saka cuplikan ing ndhuwur bisa dingerteni yen Padmi minangka pawongan kang kendel. Kekendelane kasebut kang njalari Padmi saya maju lan ngrembaka. Dheweke ora peduli yen pungkasan bakal diclathu dening pawongan liya. Percaya dhirine kang gedhe njalari Padmi gelem lan wani njaluk warah dening sindhen-sindhen kang wis mumpuni. Kejaba kuwi Padmi uga kerep teka menyang papan kanggo gladhi karawitan, tujuwane ya mung kepengin pikantuk ilmu dening pawongan-pawongan kang ana ing kono. . Kahanan kasebut ora akeh dinduweni dening pawongan liya. Rasa gengsi kang gedhe uga sawijine rasa kang bisa nglunturake sipat kendel. Pawongan kang nduweni sipat kendel iki kudu bisa nyingkirake rasa isin, gengsi, lan peduli marang kahanan sakiwa tengene.

Lincak

Lincak sajrone novel SP iki dinduweni dening paraga utama yaiku Padmi. Kalincahane Padmi anggone manfaatake kasempatan kang ana bisa ngasilake pengasilan saka kaprigelane nyindhen. Kejaba kuwi sipate Padmi kang gampang srawung lan grapyak karo wong liya bisa ngrewangi dheweke kanggo nambah ilmu tumrap jagading sindhen lan kasusastran. Senadyan ora tau mambu sekolah tinggi seni, nanging kemampuane Padmi ora kalah karo sindhen-sindhen liyane. Gelem sinau lan nampa babagan ilmu apa wae minangka wujud karakter pawongan kang lincak. Ketekunan lan keuletan kang dinduweni paraga Padmi ndadekake dheweke bisa

nggayuh samubarang kanthi asil kang maksimal. Sipat grapyake Padmi dimanfaatake kanggo mangerteni kunci dadi sindhen kang kawentar, kayata cuplikan ing ngisor iki.

“Mbah ... mbokkula diparingi kuncinipun supados dados sindhen ingkang sae,” Padmi mbaleni pitakonane maneh awit Mbah Lastri isih kagawa rasa atine.

“Ndhuk aku ora bisa apa-apa, awit kabeh gumantung sing nglakoni. Miturut crita makuna sing nate daktampa yakuwi sing daklakoni. (Setiyadi, 2018: 38)

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake sipat grapyake Padmi marang Mbah Lastri kalebu pawongan kang lincak lan gelem ngrembaka. Padmi pinter anggone nggolek kesempatan sajrone kahanan kaya kang diandharake ing ndhuwur. Saengga Padmi bisa mangerteni kuncine Mbah Lastri bisa dadi sindhen kang kawentar lan sinau marang pengalaman kang dialami dening Mbah Lastri. Pepenginan Padmi anggone urip kang luwih becik uga ditindakake minangka pawongan kang lincak.

Greget

Dibutuhake niat lan tekad bisa mujudake greget saben manungsa. Amarga ora kabeh manungsa nduweni sipat greget. Saperangan manungsa mung nduweni krenteg tanpa anane greget. Kahanan kaya mangkono ora bakal bisa nyengkuyung anggone mujudake gegayuhan. Krentege Padmi supaya bisa dadi sindhen kondhang minangka sawijine bab kang njalari tuwuhae greget. Kejaba kuwi kahanan kaluwargane uga njalari anane greget sajrone dhiri Padmi. Adohe papan paguyuban kang ana ing pinggir kutha ora ngalangi gregete Padmi budhal menyang papan kasebut. Kepenginan kanggo nindakake samubarang kang bisa ngasilake piguna marang awake dhewe lan kaluwargane mujudake greget sajrone dhiri pribadine Padmi. Greget kasebut bisa dideleng saka pepenginan bisa nyindhen kanthi trep ing paguyuban kasebut, kaya kang digambarake ing cuplikan ngisor iki.

Gladhene saben dina Minggu esuk nganti awan. Direwangi ngonthel sepedha udakara limang kilo tetep digayuh awit saka rasa semangate. Menawa wis teka lan ketemu kanca-kancane rasane seneng banget. Rasa lungkrah lan lesu dadi ilang, apamaneh menawa gamelane wis ditabuh. Padmi banjur nyandhak buku cathetan nirokna kanca-kancane sing wis pinter. (Setiyadi, 2018: 11)

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake ana greget sajrone jiwane Padmi. Saben dina minggu esuk Padmi budhal menyang paguyuban kang marsudi kang ana ing pinggir kutha Medion. Direwangi budhal nganggo sepedha

onthel senadyan jarak limang kilo meter saka omahe Padmi. Kahanan kasebut ora digatekake dening Padmi. Rasa semangat kang disandhang Padmi bisa nutupi rasa kesele nalikane ngonthel. Luwih-luwih yen wis ketemu kanca-kancane nambahi rasa senenge Padmi, njalari rasa lungkrah lan lesu dadi ilang.

PANUTUP

Dudutan

Dudutan kang bisa dijupuk saka asile panliten kanthi irah-irahan "*Krenteg sajrone Novel "Sindhen Padmi" Anggitane Tulus Setiyadi (Tintingan Psikologi Kapribaden Ludwig Klages)*". Katilik saka underan panliten ana telung prekara kang bisa diandharake, yaiku kang kapisan ngandharake struktur kapribaden Ludwig Klages arupa *temperamen sanguinis*, pangrasa lan daya ekspresi kang dhuwur. *Temperamen sanguinis* minangka sawijine perangan kang paling onjo sajrone panliten iki, kang nuwuhake pepenginan kang kuwat kanggo nggayuh sawijine tujuwan kang positif. Saengga tuwuh sipat-sipat kang disandhang dening paraga utama Padmi arupa sipat ora gampang mundur, aktif, kreatif lan gampang percaya. Sipat-sipat kasebut kang bakal mujudake pepenginan Padmi. Pangrasa lan daya ekspresi minangka perangan kang nyengkuyung anane *temperamen sanguinis*.

Kaping pindho, ngandharake gambaran krentege paraga utama. *Temperamen sanguinis* kang disandhang dening paraga utama Padmi nuwuhake problem arupa krenteg. Krenteg minangka pangarep-arep kang gedhe lan dinduweni manungsa kanggo nggayuh sawijine tujuwan kang wis cetha. Tujuwan kasebut arupa pepenginan kang dinduweni Padmi kanggo nggowahi panguripane. Gambaran krentege kasebut yaiku ngangkat drajat lan mulyakake wong tuwane, dadi sindhen kondhang lan ngrembakake budaya dhaerah, uga ngolehake jatukrama kang mapan. Saka krentege kasebut Padmi bakal ngolehake panguripan kang luwih becik.

Kaping telu, ngandharake pepalang sajrone mujudake krentege paraga utama. Anane tumindak kang dilakoni dening paraga utama kanggo mujudake gegayuhane, minangka bab kang njalari tuwuhe pepalang. Amarga saben pawongan kang ngupaya mesthi bakal ana pepalange. Pepalang sajrone novel SP iki yaiku kacingkrangan sajrone kaluwargane Padmi, pendhidhikan, lan wewadi utawa bebaya kang bisa mangaribawani psikise Padmi kanggo nggayuh apa kang dadi gegayuhane.

Kaping papat yaiku sipat kang dinduweni paraga utama kanggo mujudake krenteg. Saben pepenginan mesthi nuwuhake sipat kang mangaribawani sawijine tumindak kang bakal dilakoni. Ana ing kene Padmi minangka paraga kang nandhang *temperamen sanguinis*. Padmi nduweni krenteg kanggo merjuangake sakabehane pepenginan kang disandhang, mula tuwuh sipat-sipat kang

njalari tumindak kanggo mujudake pepenginan. Sipat-sipat kasebut arupa sipat *optimis*, kendel, lincah, lan greget. Sipat-sipat ing ndhuwur nduweni pangaribawa gedhe tumrap krentege Padmi. Saengga Padmi bisa mujudake lan nggayuh tujuwane kasebut. Kejaba kuwi sipat kang wis diandharake uga cundhuk karo sipate Padmi kang nandhang *temperamen sanguinis*.

Pamrayoga

Panliten tumrap Novel Sindhen Padmi anggitane Tulus Setiyadi iki mujudake jangkah kapisan lan bisa ditliti maneh. Perangan kang diandharake ing babagan sadurunge mung nliti paraga utama kang ana sajrone novel Sindhen Padmi kanthi tintingan psikologi sastra mligine ing teori psikologi kapribaden Ludwig Klages. Mula isih akeh tintingan liya kang bisa digunakake kanggo nliti. Tintingan sabanjure diajab bisa nliti lan ngonceki novel Sindhen Padmi iki kanthi panliten kang luwih jero. Asil saka panliten iki bisa didadekake bahan rujukan sajrone pasinaon sastra ing kabeh tingkat pendhidhikan mligine ngenani psikologi sastra.

Saka panliten iki pamaca bisa nduweni pamikiran lan greget nalikane nduweni sawijine pepenginan. Pamaca bisa milah tumindak kang becik lan ala kang bakal ditindakake kanggo merjuangake kekeparepan. Amarga saben tumindak kuwi mesthi bakal pikantuk asil, bisa asil kang ala uga bisa asil kang becik. Panliten iki uga diajab bisa menehi sumbang sih marang khasanah panliten sastra Jawa mligine ing bidhang psikologi sastra nggunakake teorine Ludwig Klages, uga menehi referensi tumrap sapa wae kang maca.

Panliti uga sadhar yen panliten tumrap novel *Sindhen Padmi* anggitane Tulus Setiyadi iki adoh saka tembung kasampurnan. Mula panliti mbutuhake kritik lan saran kanggo njangkepi lan mbangun panliten iki supaya bisa dadi panliten kang luwih becik. Matur nuwun.

KAPUSTAKAN

- Aminuddin. 2010. *Apresiasi Karya Sastra*. Bandung: Sinar baru Algesindo
- Amroh, Henindha, 2018. *Ambisi sajrone Novel Ontran-Ontran Sarinem Anggitane Tulus Setiyadi. (skripsi ora diterbitake)*. Surabaya: PBD-FBS Unesa.
- Damono, Sapardi Djoko. 2000. *Priyayi Abangan*. Yogyakarta: Yayasan Bentang Budaya
- Darni. 2016. *Kekerasan Terhadap Perempuan Dalam Fiksi Jawa Modern. Kajian New Historicism (Sebuah Kritik Sastra)*. (Edisi Revisi). Penerbit: Unesa University Press.
- Endraswara, Suwardi. 2008. *Metodologi Penelitian Sastra*. (Edisi Revisi). Yogyakarta: Pustaka Widyatmaja

- Febrianto, Andi. 2015. *Problem Kajiwane Paraga Utama Wanita Sajrone Novel Purnama Kingkin Anggitane Sunaryata Soemarjo* (skripsi ora diterbitake). Surabaya: PBD FBS Unesa
- Gunawan, Imam. 2014. *Metode Penelitian Kualitatif Teori & Praktik*. Jakarta: PT Bumi Aksara.
- Hutomo, Suripan Sadi. 1975. *Telaah Kesusastraan Jawa Modern*. Jakarta: Pusat bahasa.
- Kartono, Kartini. 1996. *Psikologi Umum*. Bandung: Penerbit Mandar Maju
- Koentjaraningrat. 2002. *Pengantar Ilmu Antropologi*. (Edisi Baru) Jakarta: PT Rineka Cipta
- Latifah, Niswatul. 2015. *Rasa Kuwatire Paraga Utama Sajrone Antologi Cerkak Trem Anggitane Suparto Brata Tintingan Psikoanalisis Sigmund Freud*. (skripsi ora diterbitake). Surabaya: PBD-FBS Unesa
- Minderop, Albertine. 2013. *Psikologi Sastra: Karya Sastra, Metode, Teri dan Contoh Kasus*. Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia.
- Moleong, Lexy J. 2005. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Remaja Rosdakarya.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2010. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Nurul, Lutfi Asri. 2018. *Ambisi sajrone Cerbung Rebab Gadhing Anggitane Al Aris Purnomo* (skripsi ora diterbitake). Surabaya: PBD FBS-Unesa
- Ratna, Nyoman Kutha. 2013. *Teori, Metode, dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Retnowati, Selvi. 2017. *Temperamene Paraga Sajrone Novel Carang-Carang Garing anggitane Tiwiek SA* (skripsi ora diterbitake). Surabaya: PBD FBS Unesa.
- Setiyadi. Tulus. 2018. *Sindhen Padmi*. Lamongan: CV. Pustaka Ilalang
- Siswantoro. 2010. *Metode Penelitian Sastra Analisis Struktur Puisi*. Yogyakarta: Penerbit Pustaka Pelajar.
- Sugiyono. 2009. *Memahami Penelitian Kualitatif*. Bandung: ALFABETA, cv
- Sunaryo. 2002. *Psikologi Untuk Keperawatan*. Jakarta: IKPAI
- Suryabrata, Sumadi. 2002. *Psikologi Kapribadian*. Jakarta: PT. Grafindo Persada.
- Teeuw, A. 1998. *Sastra dan Ilmu Sastra*. Bandung: Pustaka Jaya.
- Sumber Internet**
- Alfathri, Adlin, (2006). *Menggeledah Krenteg : Sebuah Pendekatan Multi Perspektif* (edisi ke-Cet. 1). Yogyakarta: Jalsutra. (Online). https://id.wikipedia.org/wiki/Filsafat_krenteg. Kaundhuh 16 Desember 2018.
- Blessings in Christ. 2017. *Napsu, Ambisi, Keinginan*. <http://www.sarapanpagi.org/nafsu-krenteg-keinginan-vt9073.html> diakses tanggal 10 november 2018
- Dalathion, 20 September 2015. *Karakter Orang Berdasarkan Aktif dan Pasif*. (Online). <http://dhalationpost.blogspot.com/p>, kaundhuh 15 Oktober 2018.
- Rezki, Lila. April 2012. *Teori Kepribadian Ludwig Klages*. (Online) <http://illarezkiwanda.blogspot.com/2012/04/teori-kepribadian-ludwig-klages.html>. Kaundhuh 14 Oktober 2018.
- Safutra, Ilham. 2018. *Tulus Setiyadi, Petani Yang Produktif Bikin Karya Sastra Jawa*. (online) <https://www.jawapos.com/features/25/06/2018/tulus-setiyadi-petani-yang-produktif-bikin-karya-sastra-jawa>. Kaundhuh 08 Desember 2018..